

АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕГІОНИ — території прибережної смуги Азовського та Чорного морів, що включають рекреаційні райони, курортні місцевості, історичні міста — центри туризму, а також природно-заповідні об'єкти. Розташ. на Пд. України на теренах 5 областей (Донец., Запоріж., Херсон., Миколаїв., Одес.) та АР Крим. Заг. довж. берегової лінії Азово-Чорномор. узбережжя України становить 2835 км. Має унікал. природні курортні та рекреац. ресурси: помірно континент. клімат, тепле море, просторі пляжі, лікув. грязі, мінер. води. Зима тепла, м'яка (пересічна температура січня від -2°C на Зх. до -5°C на Сх.), літо сухе, жарке (пересічна температура липня від $+21^{\circ}\text{C}$ до $+29^{\circ}\text{C}$); опадів 350–450 мм на рік. Тривалість соняч. сяйва 2200–2500 год. на рік. Деякі відмінності має Пд. берег Криму з рисами середземномор. клімату (пересічна температура лютого від $+1,8^{\circ}\text{C}$ на Сх. до $+4,1^{\circ}\text{C}$ на Зх., серпня $+23,2^{\circ}\text{C}$, $24,4^{\circ}\text{C}$); опадів в Криму більше — від 400 до 11 000 мм на рік. Купальний сезон триває 3–4 місяці, в Криму — до 6 місяців. За комплексом фіз.-геогр., екон. та містобудівних ознак виділяють 3 рекреац. регіони: Приазовський, Причорноморський, Кримський.

Приазовський рекреаційний регіон займає територію вздовж берегів Сиваської затоки та Азов. м. у межах Донец., Запоріж., частково Херсон. обл. Пд. береги погорбовані, уривисті; зх. — переважно низовинні. Поширені піщані коси: [Арабатська Стрілка](#), Бердянська, Білосарайська тощо. Курортні та рекреац. ресурси: піщані пляжі, мінер. води різного хім. складу, лікув. грязі та ропа солоних озер і заток Азов. моря. Найвищою є Приазовська група родовищ мулових грязей (Бердян. та Ногай. озера, Сиваські водойми, Маріупол., Новоазов. затоки тощо); найвідоміші — оз. Велике і гирло р. Ташенак. Регіон розташ. у степовій фіз.-геогр. зоні, флора і фауна якої збереглися у таких природно-заповід. об'єктах, як біосфер. заповідник [«Асканія-Нова»](#), [Український степовий природний заповідник](#), [Азово-Сиваський національний природний парк](#), регіон. ландшафт. парк [«Меотида»](#) тощо. Характерне поєднання рослинності примор. пісків, озер і лиманів, солончак. луків, літторальних боліт та різнотрав'я; водяться дрофа, гірський лелека, казарка, гриф. Деякі види орнітофауни Приазов'я занесені до Червоної книги України та до Європ. Червоного списку; водно-болотні угіддя (згідно з Рамсарською конвенцією) мають міжнар. значення. Архіт.-містобуд. спадщина регіону представлена об'єктами кінця 18–20 ст. До Списку істор. міст і с-щ України занесено примор. міста Приазов'я — Маріуполь, Бердянськ та Генічеськ. Гол. приазов. курорти та зони відпочинку: Бердянськ,

Кирилівка, Генічеськ, Ялта, Гурзуф та ін.; всього — бл. 15. Від кін. 19 ст. першим відомим грязьовим курортом став Бердянськ, цілющі властивості лікув. ресурсів якого нині знані далеко за межами України. У регіоні сприятл. умови для розвитку як санаторно-курорт. лікування, масового відпочинку дітей та сімей з дітьми, так і організації турист.-екскурс. діяльності, зокрема екол. та етногр. туризму.

Причорноморський рекреаційний регіон займає територію вздовж берегів Чорного м. у межах Одес., Миколаїв., частково Херсон. обл. У цьому регіоні мор. береги від дельти Дунаю до Каркініт. затоки низовинні, поширені намивні піщані коси (Кінбурнська, Тендрівська, Кароліно-Бугаз). Курортні та рекреац. ресурси — широкі піщані пляжі, лікув. грязі та мінер. води. Осн. запаси мулистих сульфід. грязей зосереджені в Куяльницькому, Хаджибейському та Тилігульському лиманах. Значні запаси мінер. вод різної мінералізації та хім. складу знаходяться у Причорномор. артезіан. басейні. Регіон розташ. на Причорномор. низовині у степовій фіз.-геогр. зоні. Тут мають широкий вихід до Чорномор. басейну найбільші ріки України — Дніпро, Дністер, Дунай. Багата рослинність, плавні, різноманіття тварин (косуля, лось, дикий кабан), птахів (сокіл, фазан, дрофа), риб (анчоус, осетр, кефаль) — все це зберігається в межах природно-заповід. об'єктів таких, як [Чорноморський](#) та [Дунайський біосферні заповідники](#), нац. природні парки «Велике філофорне поле Зернова», [«Кінбурнська коса»](#) та ін. Є унікал. пам'ятки природи — Одеські катакомби, скельні утворення; створ. Держ. істор.-археол. заповідник — антична [«Ольвія»](#) (1924). Природ. об'єктом світ. масштабу є дельта Дунаю, друга за величиною у Європі. Архіт.-містобуд. спадщина пов'язана з епохою інтенсив. заселення краю після приєднання його до Рос. імперії наприкінці 18 ст., найбільша кількість архіт. пам'яток зосереджена в Одесі (будинки англ. клубу, нової і старої бірж, театру опери та балету, палаци Абази, Воронцова, Гагаріна тощо). До Списку істор. міст і с-щ України занесено такі міста Причорномор'я, як Одеса, Миколаїв, Очаків, Вилкове та ін. Історія освоєння курорт. і рекреац. ресурсів у регіоні налічує 150 р. Першим було створ. 1912 курорт «Аркадія» (Одеса). Нині функціонує бл. 50 курортів та зон відпочинку. У регіоні розвинені як мережа санаторно-курорт. закладів, будинків та баз відпочинку, дит. оздоров. таборів, так і турист. інфраструктура (культур., круїзний туризм, бізнес-туризм тощо) з гол. турист. центром міжнар. значення в Одесі.

Кримський рекреаційний регіон займає територію в межах АР Крим вздовж берегів Чорного і Азов. морів та частково Гірського Криму. Природні рекреац.

ресурси: різноманітні пляжі (галькові, піщані, піщано-ракушнякові), солоні озера з лікув. грязями, мінер. води різного хім. складу, гірські ландшафти, спелеоресурси тощо. Характерними для пд. берегів є схилі ландшафти з вираженою вертикал. поясністю; зх. та сх. береги — переважно низовинні. Серед великих солоних лиманних озер із лікув. грязями — Старе, Сакське, Тобечицьке та ін. Відомо понад 100 джерел мінер. вод. Регіон розташ. у степовій фіз.-геогр. зоні помірного поясу і лише Пд. берег Криму — у субтроп. фіз.-геогр. поясі. Різноманіття флори і фауни збереглося на території таких природно-заповід. об'єктів, як [Кримський](#), [Ялтинський гірсько-лісовий](#), [Карадазький природні заповідники](#), [Севастопольський і Чатирдазький національні природні парки](#) та ін. Унікал. ландшафт. комплексом, у якому зібрані численні представники рослин. світу субтроп. зони, є [Нікітський ботанічний сад](#). Крим. регіон має своєрідну істор. і унікал. архіт.-містобуд. спадщину: античні пам'ятки (від 4 ст. до н. е.), середньовічні фортеці й печерні міста, культові споруди різних релігій, палацові ансамблі 16–20 ст. До Списку істор. міст і с-щ України занесено 28 насел. пунктів: Алупку, Бахчисарай, Гурзуф, Євпаторію, Судак та ін. Створ. 4 держ. істор.-культурні заповідники: архіт.-істор. заповідник «[Судацька фортеця](#)» (1958); [Керченський](#) (1987) та [Бахчисарайський](#) (1990) [історико-культурні заповідники](#) з печер. містами [Ескі-Кермен](#) і

[Чуфут-Кале](#); [Алупкинський палацово-парковий музей-заповідник](#) (1990).

Освоєння курорт. та рекреац. ресурсів Криму почалося від 70-х рр. 19 ст. Гол. курорт. і турист. центр міжнар. значення регіону — Ялта, що одночасно є адм. центром агломерації «Велика Ялта», яка складається з бл. 30 курортів (Гурзуф, Кацівелі, Лівадія, Сімеїз, Форос та ін.). Унікал. грязьові курорти — Євпаторія і Саки, що спеціалізуються на лікуванні тяжких захворювань опорно-рух. апарату. Всього у регіоні функціонує понад 130 курортів та зон відпочинку. Для екол. гірського туризму, скелелазіння, спелеотуризму, дельтапланеризму в цьому регіоні використовують Крим. гори: Роман-Кош (1545 м), Ай-Петрі (1334 м), Великий Каньйон, Чатирдазькі схили, карстові печери і печерні міста.

Рекомендована література

1. Градостроительные основы развития курортно-рекреационных районов СССР. М., 1990;
2. Національна доповідь про екотуризм в Україні К., 1999;
3. Пам'ятки архітектури та містобудування України. К., 2000.

[Т. Ф. Панченко](#)

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Азово-Чорноморські рекреаційні регіони / Т. Ф. Панченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42769>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).